Niculina TCACENCO, Ana BOGDAN

GALA COSTUMULUI POPULAR

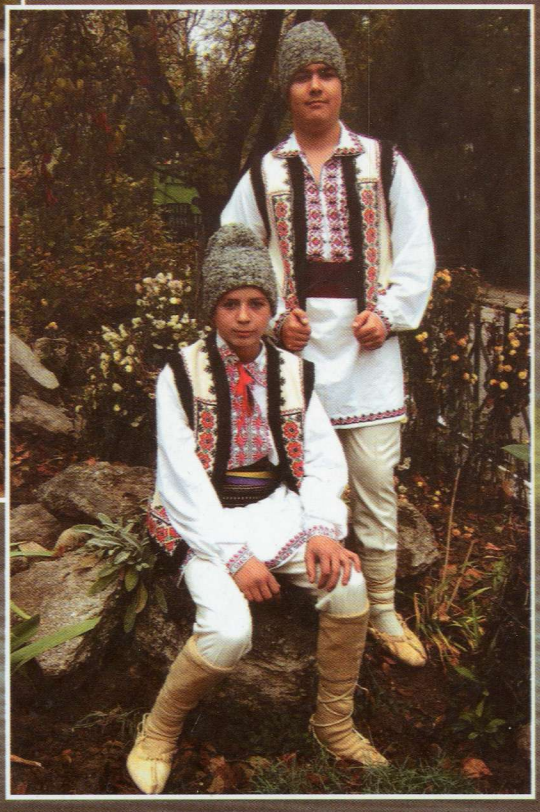

Niculina Tcacenco, Ana Bogdan

Fotografii:
- Pavel Groza
- Andrei Tiora
- Tatiana Roibu

Gala costumului popular

CZU 391
T31

Dedicăm această carte părinţilor noştri:
Xenia şi Dumitru ELENCIUC
Elena şi Vasile VÎLCU

Editarea cărţii a fost aprobată de Comisia de experţi "Arte Plastice" a Ministerului Educaţiei, Tineretului şi Sportului al Republicii Moldova

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

Tcacenco, Niculina
Gala costumului popular / Niculina Tcacenco, Ana Bogdan. – Ch.: Balacron, 2006. – 51 p.
Bibliogr. p. 50 (16 tit.)
ISBN 978-9975-100-13-7
1000 ex.

391

Ediţie cu sprijinul Misiunii Fără Frontiere din Moldova

MULŢUMIRI

Dorim să aducem mulţumirile noastre următoarelor persoane, care au contribuit la realizarea acestei cărţi: Elena Postolachi, Adela Vasiloi, Ion Groza, Vera Matcaş, Raisa Tobuică, Parascovia Secrieru, Valentina Iarovoi, Lidia Munteanu, Marta Puşcaş, Larisa Savciuc, Oxana Vameş, Galina Vameş, Ion Guţu, Iana Matei, Eugen Parlicov, Tatiana Iepuraş, Claudia Ciobanu, Raisa Golub, Claudia Partole, Xenia Elenciuc, Iulia Chirniţchi.

Mulţumim pe această cale tuturor colectivelor şcolilor din republică, care au participat la concursul "Gala costumului popular", colectivului Palatului Naţional de Creaţie a Copiilor şi Adolescenţilor, colectivului Şcolii-Internat din satul Crihana Veche, raionul Cahul.

Costumul popular - izvor al frumuseții

Mii de ani omenirea aspiră la o legătură firească a pământescului cu Universul. Una dintre plăsmuirile ei este reflectată prin costumul popular ca un legământ între trecut, prezent şi viitor; o creație de suflet, ce înveşniceşte copilăria, adolescența şi maturitatea; o comoară transmisă de la generație la generație pentru a lega o lume întreagă de frumos.

Fermecătoarea zidire şi împletire de fire de dragoste, de culori miraculoase, de înțelepciunea, măiestria, creativitatea şi imaginația femeii moldovence, oglindită în costumul popular, ne reprezintă cel mai veridic tradițiile şi rămîne peste veacuri mereu proaspătă şi remarcabilă.

Simbolica, ornamentica, spectrul de culori, toate înşirate cu migală pe pînză, ne oferă un spațiu infinit de entuziasm şi ne-ar fi neiertată indolența în promovarea acestei capodopere de artă populară.

Trebuie să învățăm a readuce pentru tînăra generație valorile neamului, una dintre ele fiind costumul popular – izvor al frumuseții şi veşmîntul sacru al națiunii.

Niculina Tcacenco,
Ana Bogdan

Creaţia populară trebuie să fie obiectul studiilor
noastre serioase, dacă vrem să aflăm
cine am fost, cine sîntem.

A. Russo

ARGUMENT

ELENA POSTOLACHI,
DOCTOR ÎN ETNOGRAFIE

Costumul popular este un certificat de aptitudine, pentru românii de pretutindeni, mărturie a unei culturi străvechi. Costumul popular, ca şi limba, reflectă istoria îndelungată cu perindări de evenimente social-politice şi culturale, atitudinea la diferite etape faţă de aceste valori eterne. Costumul naţional, ca şi covorul lucrat de mînă, duce mesajul de pricepere şi gîndire a neamului, este un etalon de demnitate şi frumuseţe, o mărturie vie a unui mare fenomen de creaţie în masă.

Costumul trebuia să corespundă firii omului, să armonizeze cu ţinuta lui, culoarea ochilor şi a părului, vîrsta şi locul său în societate. Astfel costumul fiecăruia reprezintă o creaţie unică.

Pe timpuri, nu era acceptată copierea decorului de pe costumul altuia, dar nici îndepărtarea de la nişte norme şi tradiţii. Fiecare trebuia să-şi creeze propriul costum, lăsînd în el amprenta sufletului, a viziunii sale estetice, a concepţiilor sale.

Astfel s-au cristalizat tradiţiile populare în arta costumului, fiind respectate cu stricteţe în masă. Cu toate acestea, aproape nu găsim două costume identice, fiecare localitate avînd specificul său, stilul şi preferinţele sale în ceea ce priveşte decorul şi cromatica, în care se îmbinau armonios tradiţiile şi fantezia creatorului.

Costumul ne deschide pagină cu pagină istoria şi cultura neamului, ne transpune în mediul rural, la tîrgurile de toamnă, la sărbătorile de iarnă, şezători, hore, nunţi, la ziua de Paşti ş.a.

Arta costumului a cunoscut diferite etape de dezvoltare. O înflorire a acesteia s-a remarcat în perioada iniţială a feudalismului, după care a urmat o perioadă îndelungată de decădere continuă, care în secolul XX s-a sfîrşit prin dispariţia lui aproape totală.

Secolul XX a înregistrat un pronunţat început de declin al costumului popular, fiind poluat de elemente străine, de schimbări radicale, care au periclitat armonia dintre sufletul omului şi viaţa de toate zilele. Înţelegînd importanţa etnografiei pentru educaţia estetică a generaţiei tinere, pentru revalorificarea tezaurului cultural al neamului românesc, Palatul de Creaţie a Copiilor din Ghişinău a organizat un laborator de etnografie şi creaţie a elevilor sub egida Academiei de Ştiinţe din Moldova, care a pus începutul unui studiu al costumului popular, ca fiind parte a patrimoniului naţional. Specialiştii etnografi au întreprins o serie de acţiuni de pregătire a conducătorilor de cercuri şcolare, a profesorilor

de educaţie tehnologică. Au fost repartizate chestionare la tema *costumul naţional, arta covorului* şi cea *culinară,* accentul fiind pus pe colectarea şi paşaportizarea costumelor etnografice din localităţi, anexe de fotografii cu costume, pregătirea comunicărilor ştiinţifice şi crearea pe baza materialului găsit a unor costume noi.

Prezenta carte nu pretinde a fi un studiu etnografic, ci este doar o încercare de a releva importanţa cunoştinţelor etnografice pentru şcoala naţională în direcţia valorificării patrimoniului nostru naţional.

Astfel se vor reîntoarce în circulaţie nemuritoarele opere de artă populară, plăsmuite de-a lungul secolelor.

Sperăm că modelele de costume incluse aici cu adrese concrete, adunate de elevi, vor contribui la renaşterea culturii naţionale prin cunoaşterea mostrelor autentice de artă populară, în mare parte, încă necunoscute şi necercetate suficient.

PREAMBUL

În contextul procesului de renaştere naţională se impune tot mai stringent necesitatea revitalizării tradiţiilor populare în toate domeniile de activitate umană. Ne preocupă, în special, problema dezvoltării ulterioare a artei şi meşteşugurilor populare, ceea ce necesită revenirea la izvoarele spiritualităţilor noastre, la origini.

Însuşirea tradiţiilor naţionale în domeniul artelor şi meşteşugului popular, în special în arta costumului naţional, ţesutul decorativ şi ceramica, se integrează tot mai virtiginos în arealul de studiu al etnografilor contemporani.

Noţiunea de port popular se reflectă în totalitatea pieselor vestimentare, care au fost purificate din timpuri străvechi în mediul rural şi care au căpătat o semnificaţie naţională. Unitatea costumului naţional nu exclude însă o varietate de forme, generate de condiţiile istorice specifice ale diverselor regiuni. După particularităţile portului popular, teritoriul Republicii Moldova poate fi împărţit convenţional în cîteva zone etnografice. Acestea sînt:

- Zona de Nord,
- Zona de Centru,
- Zona de Sud,
- Zona Transnistreană.

Costumul naţional, ca opera de artă decorativă, ce oglindeşte modul de viaţă, gustul şi preferinţele, obiceiurile şi caracterul naţional, continuă să îndeplinească aceleaşi funcţii, deşi într-o măsură mai mică decît odinioară.

Costumul tradiţional reflectă unitatea viziunii estetice a mai multor generaţii. Simţul estetic al poporului a fost alimentat întotdeauna de frumuseţea locurilor natale, de sentimentul de dragoste pentru această natură blîndă şi minunată.

În procesul morfogenezei sale, costumul naţional a suferit o revoluţie îndelungată, în decursul căreia s-au cristalizat cele mai reuşite idei creatoare. Altoirea sentimentului de dragoste pentru arta populară este o condiţie necesară pentru educaţia estetică a generaţiilor de astăzi, care numai astfel pot continua această mare operă de creaţie a poporului. Astfel se impune predarea în şcoală a unor astfel de discipline cum ar fi istoria ţinutului natal, etnografia, meşteşugurile artistice tradiţionale.

Concursul republican al elevilor cu genericul „Gala costumului naţional" a scos în evidenţă o activitate considerabilă a procesului de educaţie estetică a tinerei generaţii, o cointeresare conştientă a participanţilor pentru revalorificarea patrimoniului naţional.

Un interes deosebit la participanţii concursului au trezit particularităţile decorului tradiţional al costumului popular, simbolica ornamentelor, costumele de sărbătoare, de nuntă, de fiecare zi etc. Piesele vestimentare tradiţionale, găsite de elevi în sipetele bunicelor şi consătenilor, au o vechime relativă - de la sfîrşitul secolului trecut pînă în zilele noastre. Apartenenţa lor zonală poate fi uşor determinată după compoziţia ornamentală, după gama broderiilor şi cea cromatică, specificul formei etc.

Atestarea unor elemente netradiţionale în ansamblul costumului vorbeşte despre componenţa etnică neomogenă a zonei respective. Astfel, în zona de Nord, în localităţile megieşe cu Ucraina, pot fi evidenţiate elemente ale costumului ucrainean. În zona de Sud se găsesc costume bulgăreşti şi găgăuze.

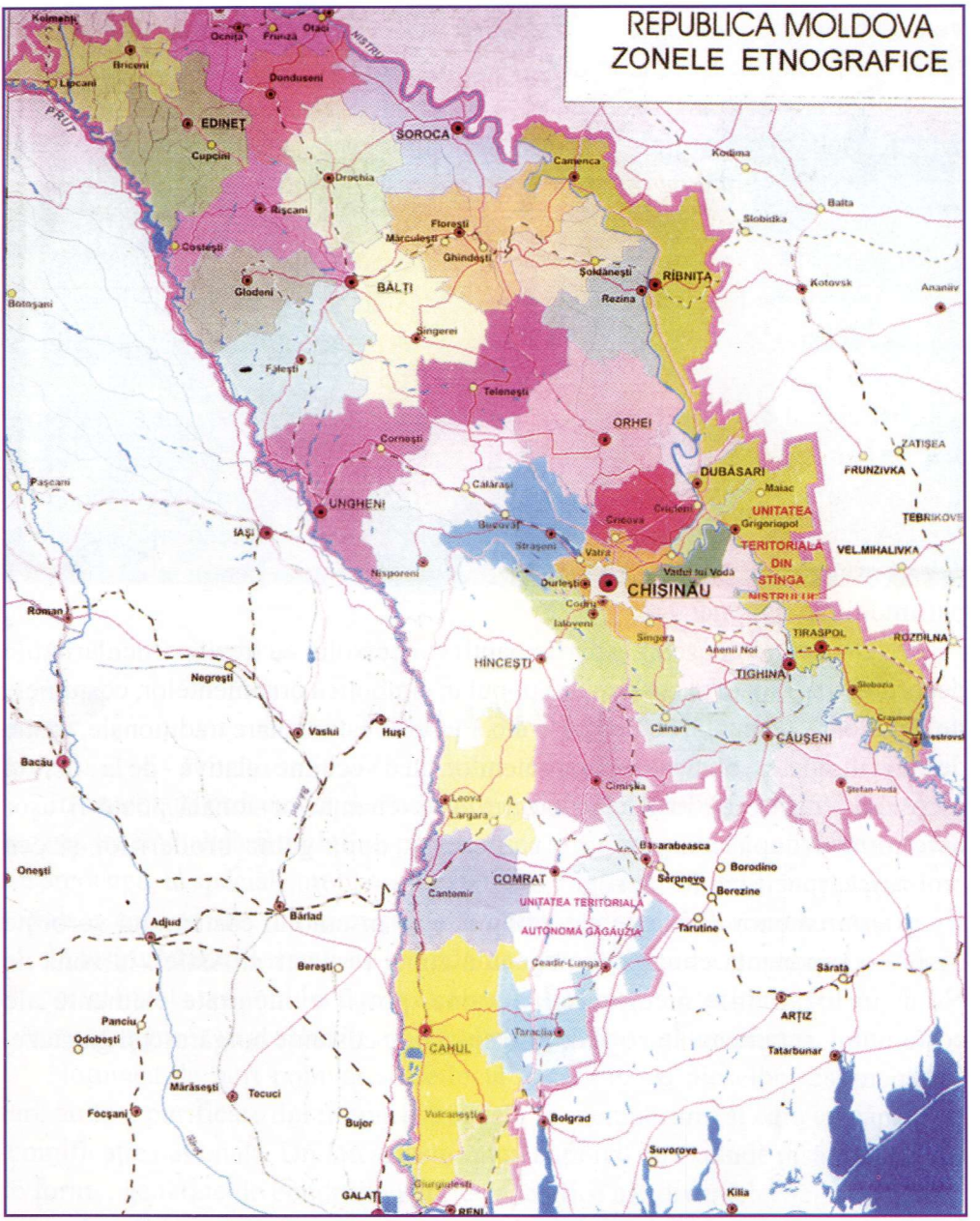
REPUBLICA MOLDOVA
ZONELE ETNOGRAFICE
Kolmeshti
Ocnița
Otaci
Frunza
NISTRU
Briceni
Lipcani
Dondușeni
PRUT
EDINEȚ
Cupcini
SOROCA
Camenca
Drochia
Rîșcani
Florești
Mărculești
Ghindești
Costești
Șoldănești
RÎBNIȚA
Glodeni
BĂLȚI
Rezina
Botoșani
Singerei
Fălești
Telenești
ORHEI
Cornești
Călărași
UNGHENI
Pașcani
IAȘI
Criuleni
Grigoriopol
Strășeni
Vatra
Nisporeni
Durlești
CHIȘINĂU
Codru
Ialoveni
Roman
Negrești
HÎNCEȘTI
Singera
Anenii Noi
TIGHINA
Vaslui
Huși
Bacău
Cimișlia
Leova
Largara
Onești
Basarabeasca
Borodino
Șerpneve
Berezine
COMRAT
Cantemir
UNITATEA TERITORIALĂ
AUTONOMĂ GĂGĂUZIA
Tarutine
Bârlad
Adjud
Ceadîr-Lunga
Bereşti
Sărata
ARȚIZ
Tatarbunar
Panciu
Odobești
CAHUL
Tiraclia
Mărășești
Tecuci
Focșani
Bujor
Vulcănești
Bolgrad
Suvorova
GALAȚI
Giurgiulești
RENI
Kilia
ZATIȘEA
FRUNZIVKA
TEBRIKOVE
VEL.MIHALIVKA
ROZDILNA
TIRASPOL
Malac
UNITATEA TERITORIALĂ DIN STÎNGA NISTRULUI
Slobozia
Crasnoe
CĂUȘENI
Stefan-Voda
Kotovsk
Ananiev
Balta
Slobidka
Kodima

COSTUMUL POPULAR

Costumul popular reprezintă
caracteristica întregii tradiţii naţionale,
a unui popor,
un mesaj şi o carte de vizită de la strămoşi
pentru comunicare între generaţii.

FESTIVALUL - CONCURS

COSTUMUL POPULAR

Adela Vasiloi

Pe cîmpul pînzei albe
de in sau de bumbac
sub degetele dalbe
flori mîndre se desfac –

Din ornamentul sobru –
cu negru şi cu roş
răzbate-un glas de codru
o doină din strămoşi.

Pe pagiştea altiţei
brodează numai flori –
e primăvara vieţii
cu dulcele-i comori.

Mai jos pe braţul tînăr
mărunţii creţişori
vor tăinui cu rîvnă
visările-i de dor.

Acolo-şi au izvorul
şi vin în larg şuvoi
prezentul, viitorul,
de-a pururea cu noi –

Sînt rîurile vieţii
cu ape-n trei culori
din munţii tinereţii
pîn-la apus de zori.

Astfel imagini simple
prin genul popular
ne spun de lucruri sfinte,
distrug orice hotar.

‘Nălţat între trecutul
topit în depărtări
şi-această clipă scurtă
ce zboară-acum spre zări!

ORNAMENTICA COSTUMULUI NAŢIONAL ŞI DECORUL ORNAMENTAL

Arta costumului vine din vremuri străvechi şi s-a păstrat pînă în zilele noastre. Ornamentele brodate au cunoscut o evoluţie îndelungată, motivele ornamentale fiind simplificate şi stilizate pînă la perfecţiune.

Un rol deosebit la cămăşile femeieşti îl joacă decorul. Cel mai bogat este decorul mînecilor la cămaşa cu altiţă, distribuit fiind în trei cîmpuri ornamentale: altiţa, subaltiţa sau încreţul şi „rîurile".

Decorul îl formează compoziţiile ornamentale sau modele ornamentale, rezultate dintr-o îmbinare armonioasă a motivelor ce vor forma ornamentul.

Motivul ornamental reprezintă o succesiune de puncte ornamentale dispuse într-un anumit sistem.

Decorul este strîns legat de forma şi dimensiunile obiectului, precum şi de funcţia pe care o îndeplineşte acesta.

Amplasarea se va face printr-un echilibru perfect, fără încărcări, suprapuneri. În executarea costumului popular, amplasarea decorului se face, în primul rînd, pe porţiunile vizibile şi mai puţin supuse uzurii. O piesă de costum colorată mai intens va fi întregită într-un echilibru perfect prin evidenţierea spaţiilor albe ale altei piese mai puţin ornamentată.

În obţinerea unui decor cît mai reuşit trebuie să ţinem cont de organizarea ritmică a compoziţiilor ornamentale prin repetarea într-o anumită ordine a elementelor decorative, precum şi simetria acestora.

Decorul se sprijină pe elementele ornamentale compuse, avînd, de obicei, o valoare inegală, elementele principale alternează, fiind încadrate uneori de elemente mai puţin importante, ceea ce duce la un ritm variat şi de o deosebită valoare decorativă.

Motivele ornamentale pot fi geometrice, vegetale sau figurale.

Cel mai răspîndit este sistemul geometric, avînd ca element de bază rombul.

Rombul prezintă o mare varietate de motive derivate din el: romb cu liniuţe pe margini, romburi concentrice, jumătăţi de romb, romb dinţat, precum şi alte combinaţii de romb, interpretate romboidal cu care formează compoziţii unitare.

Motivele ornamentale sînt influenţate în cea mai mare parte de modul şi de felul de trai al creatorului.

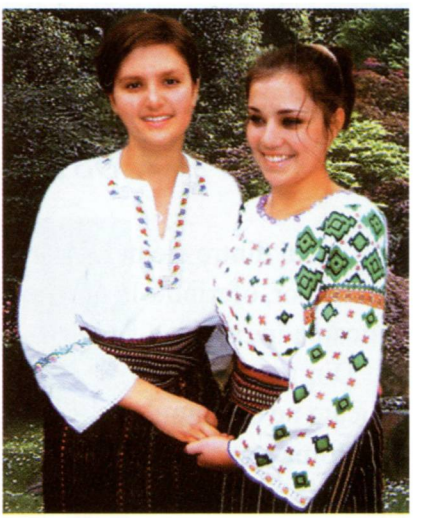

Piesele vestimentare sînt împodobite de obicei cu ornamente geometrice (brodate sau ţesute), în care se îmbină organic şi armonios diverse motive ornamentale, inspirate din natură, din concepţia poporului despre lume şi viaţă etc.

Principiile de bază, de care se conduc meşteriţele populare la alcătuirea ornamentului, sînt simetria, alternanţa şi repetarea elementelor ornamentale.

Ornamentele mai frecvent întîlnite sînt cele geometrice (romburi, zigzaguri, pătrate, triunghiuri); fitomorfe sau vegetale (copaci, flori, frunze, ramuri), zoomorfe şi avimorfe (chipurile de animale, păsări).

Pe costumele naţionale elementele antropometrice (chipuri de oameni) nu se folosesc.

Specificul ornamentelor moldoveneşti este vădit influenţat şi de textura pînzei, care este împodobită. Broderia urmează cu fidelitate însuşirile naturale, linia urzelii şi a bătelii ţesăturilor, se adaptează şi la specificul punctelor de broderie. Respectarea liniei ţesăturilor dictează forma unor anumite elemente, motive şi chiar compoziţii ornamentale.

COLORITUL COSTUMULUI NAŢIONAL

Unul dintre elementele esenţiale care scoate în relief frumuseţea proprie a cusăturilor, oferindu-le prospeţime şi armonie, îl constituie aplicarea în colorit a firelor cu care se execută cusăturile.

Din punct de vedere al coloranţilor folosiţi broderiile aplicate pe costumul naţional au trecut prin două etape.

Prima etapă a fost folosirea coloranţilor vegetali pe bază de plante, extraşi din rădăcini, tulpini, flori, de care se leagă o gamă variată de culori cu o notă mai puţin stridenta, sobră.

Utilizarea coloranţilor industriali a făcut trecerea de la prima etapă la cea de a doua, care permite un colorit mai viu cu nuanţe mai stridente.

În cadrul coloritului, de un remarcabil efect este

utilizarea contrastului de culori, a culorilor complementare uneori, precum şi sublinierea reciprocă a celor principale.

Folosirea unei singure culori în realizarea unui motiv ornamental constituie cea mai simplă compoziţie, monocromă, folosind, de obicei, culoarea roşie.

Culorile de bază tradiţionale specifice artei noastre populare sînt: alb, negru, roşu, treptat adăugîndu-se şi celelalte – galben, verde, albastru, păstrînd însă o armonie perfectă.

Compoziţiile cromatice, precum şi armonia pe care o prezintă coloritul în broderii, constituie aspecte diferenţiale de la o zonă la alta, fiind un element important al stilului local cu particularităţi proprii şi variaţie foarte mare.

CROMATICA BRODERIILOR DE PE COSTUMELE NAŢIONALE

Cromatica broderiilor diferă de la zonă la zonă. Spre exemplu, la cămăşile din nordul Moldovei în care predomină ornamentul vegetal, abundent în flori, s-a statornicit broderia în cîteva culori de bază şi o mulţime de nuanţe.

Cromatica şi proporţiile decorului trebuie să respecte şi vîrsta purtătorului. Cele mai bogate din acest punct de vedere sînt cămăşile fetelor, avînd o cromatică mai vie şi un decor mai elevat. În mostrele aduse din raioanele Ungheni, Făleşti, Teleneşti, Sîngerei predomină ornamentul geometric din două culori: roşu-negru, verde-negru, galben-negru, cafeniu-auriu, diferite nuanţe de albastru.

Gama cromatică a fost multă vreme alcătuită din culori naturale ale materialelor: alb, negru, maro, gri. Această gamă de culori s-a îmbogăţit treptat prin culori extrase din plante. În acest scop s-au utilizat ierburile, rădăcinile, scoarţa arborilor, mugurii, frunzele, florile şi fructele diferitelor plante. Multe dintre acestea s-au cultivat apoi în mod special cu scopul extragerii coloranţilor vegetali.

Printre cele mai răspîndite culori vegetale folosite, putem menţiona:

1.Negru - din coajă de arin;

2.Negru - din tină (noroi);

3.Negru - din boabe de fasole negre, muiate 24 ore şi apoi fierte;

4.Roşu-închis şi roşu-aprins - din rădăcină de roibă pisată, înmuiată 24 de ore şi fiartă 3 ore;

5.Galben-deschis - din coajă de păduret, luată primăvara cînd porneşte seva (se pisează şi se fierbe în apă);

6.Galben-portocaliu - din frunze de gutui sau din coajă de ceapă;

7.Albastru-închis (turchez) din scoarţă de majdrean - un arbore asemănător cu frasinul (scoarţa tocată se fierbe în apă);

8.Albastru - din rădăcini de ştevie, boabe de fasole negre, seminţe de usturoi, macerate în leşie tare, făcut din cenuşă de lemn, piatră vînătă;

9.Verde-închis - din coji de nuci verzi;

10.Verde-muşchi - din rădăcină din urzică, pisată şi fiartă;

11.Maro- din scoarţă de nuc, pisată şi fiartă;

I2.Maro-închis - din frunze (de toamnă) de nuc, fierte jumătate de oră;

I3.Gri - din scoarţă de ulm, pisată şi fiartă 2-3 ore;

I4.Cenuşiu - din coajă de gorun şi plop în proporţie 1/4.

Materialele şi firele care trebuiau colorate se fierbeau în zeamă (strecurată) în care a fiert în prealabil materia primă vegetală. Pentru fixarea vopselei se utiliza gintarul (drojdia depusă în butoaiele cu vin), moarea, apa sărată. Culorile obţinute din coajă şi frunze de nuc, conţinînd iod, nu aveau nevoie de fixare.

TEHNICA EXECUTĂRII ORNAMENTULUI

Tehnicile de broderie (cusut) sînt extrem de vechi şi variate. Punctul de cusut constituie o unitate tehnică elementară. Numărul punctelor de cusut, deşi mare, este limitat, însă prin îmbinarea lor se pot obţine creaţii decorative foarte variate. Broderiile variază de la o zonă etnografică la alta, avînd un aspect diferit, deşi peste tot se utilizează un mare număr de puncte de broderie comune.

Principalele puncte de broderie sînt: înaintea acului, în urma acului, tighel, oblic.

Foto: Desene cu scheme de puncte de broderii.

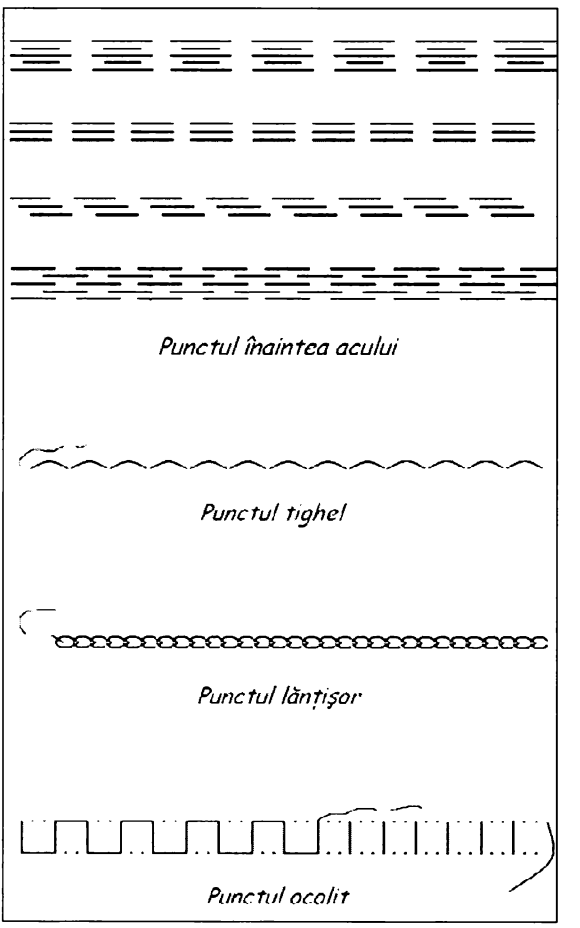

Punctul înaintea acului este cel mai simplu, dar e foarte răspîndit, pe baza lui realizîndu-se o mulţime de broderii, inclusiv punctul bătrînesc. Are aspectul unei linii orizontale întrerupte. Punctele se fac mai lungi sau mai scurte, în mai multe rînduri etc. Acest punct poate fi aplicat la executarea creţurilor.

Punctul în urma acului reprezintă o linie dublă pe faţă, iar pe verso are aspectul punctului tighel.

Punctul tighel se execută pe fire numărate şi reprezintă un şir de segmente fără interval între ele.

Punctul lănţişor este asemănător cu un lanţ. Pe faţă se formează un lanţ de bucle mici, iar pe dos – un şir de puncte tighel egale.

Punctul ocolit se numeşte astfel după felul cum este lucrat. Se execută pe fire numărate.

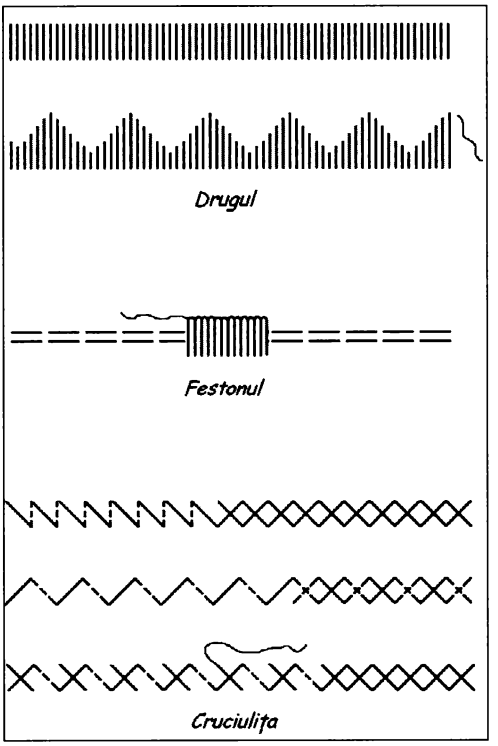

Prin acest procedeu se completează unele motive de brodărie, conturîndu-le marginea.

Drugul are aspectul unui şir de segmente paralele. Se poate lucra şi oblic, avînd grijă ca împunsătura verticală să se facă lăsînd jos un fir şi adăugînd sus cîte un fir. Se foloseşte în prelucrarea marginilor gulerelor.

Festonul are aspectul frumos şi se aplică mai ales la prelucrarea marginilor, înlocuind tiviturile.

Cruciuliţa este unul dintre punctele cel mai mult întrebuinţate în broderia naţională. Poate fi executat în două feluri: cu o faţă şi cu două feţe. Se lucrează pe fir şi în culorile specifice zonei respective.

Punctul oblic are aspectul unui şir de segmente egale paralele, situate oblic faţă de firul urzelii. Completîndu-l cu un şir de segmente paralele orientate în sens contrar, obţinem punctul zigzag.

Punctul bătrînesc se lucrează pe baza punctului „înaintea acului" sau pe baza punctului de tighel. Se execută cu două feţe.

Încreţul este ornamentul utilizat sub altiţă la ia cu altiţă şi „rîuri". Acest punct se realizează pe baza punctului „înaintea acului", cusătura executîndu-se vertical şi conform motivului. Se lucrează cu galben, alb sau gri şi numai în motive geometrice.

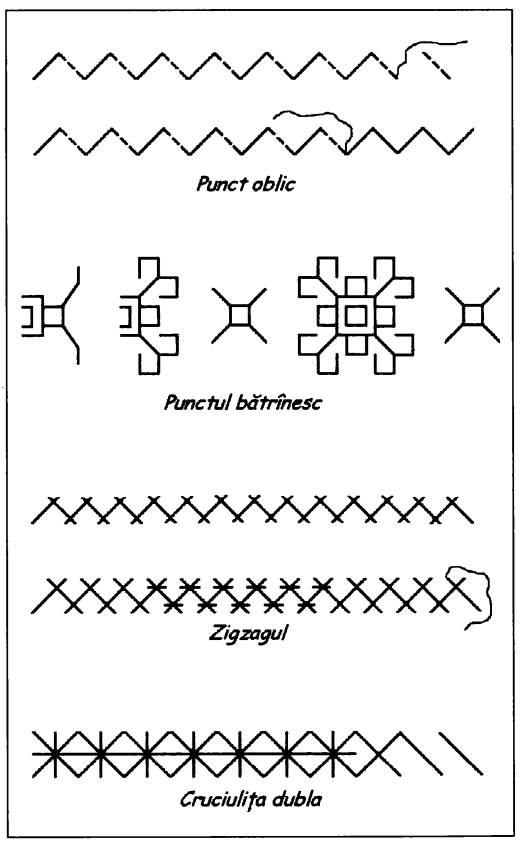

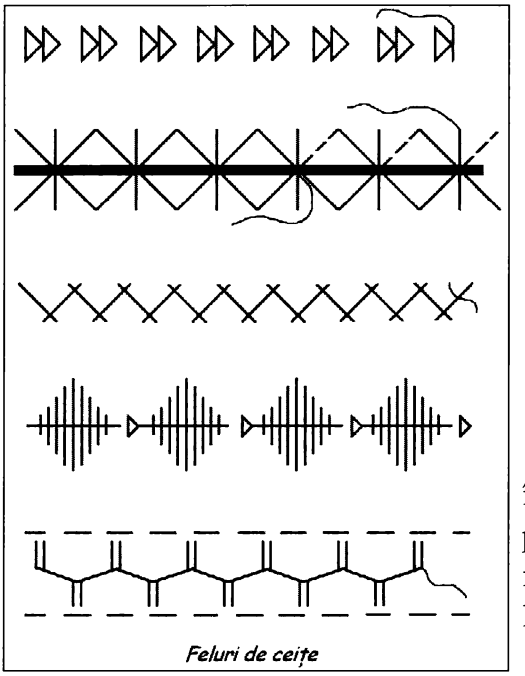

Feluri de ceiţe

Cheiţa se foloseşte pentru încheierea mînecilor şi piepţilor iilor, precum şi a poalelor, atît la cămăşile femeieşti, cît şi la cele bărbăteşti. Se lucrează în culoarea cusăturii.

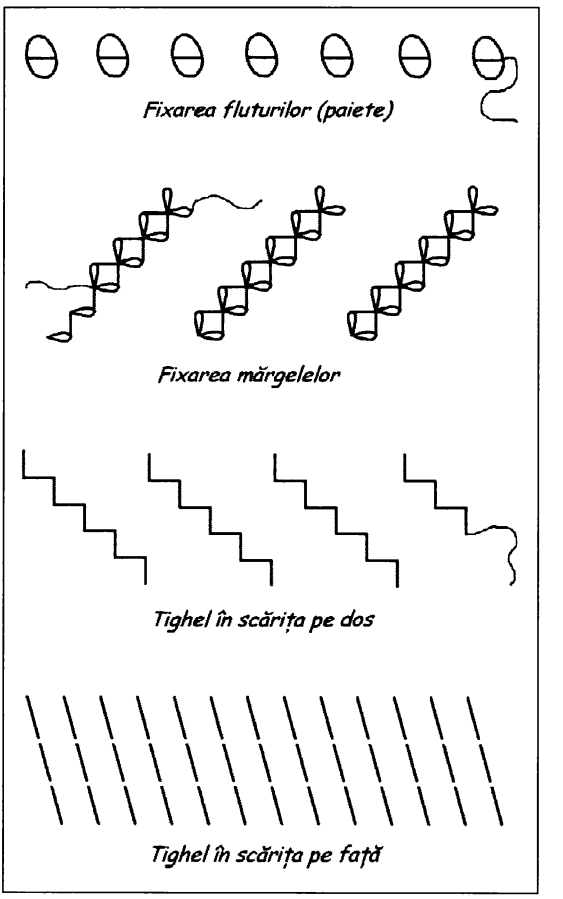

Fluturii sînt nişte plăci metalice multicolore cu diametrul 4-8 mm sau 2-3 mm (care se mai numesc paiete). Se fixează pe ie în două feluri - în „solzi", suprapunîndu-se parţial unul peste altul ca solzii unui peşte, sau presăraţi printre motivele ornamentale.

Fixarea mărgelelor. Se foloseşte pentru decorarea iilor de sărbătoare, cămăşilor căluşarilor şi a cămăşilor bătrîneşti. Mărgelele sînt multicolore.

COSTUMUL FEMEIESC

Ansamblul costumului femeiesc naţional include un şir de piese vestimentare: cămaşa sau ia, catrinţa, pestelca (şorţul), cingătoarea (brîul), cojocul, bundiţa, sumanul, caţaveica, încălţămintea (alcătută din opinci sau ciorapi de lînă), la care se mai adaugă unele accesorii - traista, podoabele pentru cap şi gît, broboada sau marama etc.

CĂMAŞA FEMEIASCĂ

Cămaşa femeiască este una dintre piesele principale ale costumului femeiesc tradiţional. Din punct de vedere morfologic cămăşile moldoveneşti se împart în trei tipuri principale (după particularităţile de croire) şi în mai multe variante. Cele trei tipuri de cămăşi cunoscute în Moldova sînt:

- cămaşă de tip tunică (poncho) cu mîneca din umăr, numită şi „cămaşă bătrînească";
- cămaşă lungă cu poalele cusute de stani, numită „cămaşă întreagă".

Tipul „poncho" este frecvent intîlnit în zona de Nord, în special în Cruva Bricenilor, la Brînzenii Edineţului, Glodeni, Ungheni, Donduşeni; în zona Centrală –la Criuleni, Ştefan-Vodă; în zona de Sud – la Vulcăneşti, precum şi în Bucovina. Tipul „ie" se întîlneşte în toate zonele, însă predomină în zonele de Nord şi Centru.

Au fost aduse la concurs exemplare interesante de la Glodeni, Briceni, Cubolta Sîngereilor, Step-Socii Orheiului, Făleşti, Donduşeni, Drochia, Rezina, Ungheni, Teleneşti, Crihana Veche, r-nul Cahul.

Frecvenţa cu care se întîlneşte în toate zonele spaţiului românesc ne sugerează gîndul, că ia este o piesă vestimentară foarte veche. Într-adevăr, ea a fost descifrată pe monumente ale începuturilor istoriei noastre de la Adam-Clisi şi pe columna lui Traian.

O variantă a cămăşii de tip „poncho" este cămaşa cu platcă. Acest tip este frecvent întîlnit în raioanele de Nord ale republicii – Briceni, Edineţ, Donduşeni.

După destinaţia lor cămăşile pot fi clasificate în două categorii:

- de fiecare zi.
- de sărbătoare;

La confecţionarea cămăşilor se ţinea cont de destinaţia lor: cele de sărbătoare se confecţionau din materiale mai fine, de o calitate mai bună – mătase, lînă fină, boranjic, bumbac, iar cele de fiecare zi – din pînză de cînepă, in. Croiala cămăşilor naţionale este un produs al genului creator popular: fiind extrem de simplă, ea asigură o bună ajustrare pe figură şi creează o siluetă elegantă. Toate elementele de croi ale cămăşilor naţionale sînt de formă dreptunghiulară sau pătrată. Astfel, procesul de

croire poate fi însuşit cu uşurinţă, întrucît nu prezintă nici o dificultate.

Cămaşa de tip „tunică" (poncho) se croieşte în felul următor: pieptul şi spatele se confecţionează din două foi dreptunghiulare de pînză, iar mînecile –

din cîte o foaie. La subbraţ mîneca se uneşte cu stanul prin intermediul unei pave (o bucată dreptunghiulară de pînză), ceea ce asigură libertatea mişcărilor. Poalele se confecţionează, de obicei, dintr-o pînză mai trainică – de cînepă, ţesută „tort în tort", sau din pînză de cînepă cu băteala din bumbac. Se întîlnesc şi cămăşi de tip „tunică" scurte (fără poale). Cămaşa de tip „tunică" poate fi de sărbătoare sau de fiecare zi Varianta ei cu platcă se confecţionează din pînză de tort cu stanul din patru laţi - doi în faţă şi doi în spate, mînecile –fiecare dintr-un lat, croite din umăr. Această cămaşă este cu decolteu pătrat sau are o bentiţă îngustă la gît, care se uneşte guleraş ciupag, de care se prind mînecile şi stanul, formînd creţişori „înnodaţi" sau împiedicaţi".

Schema croielii şi a repartizării accentelor decorative pe cămaşa femeiască de tip tunică

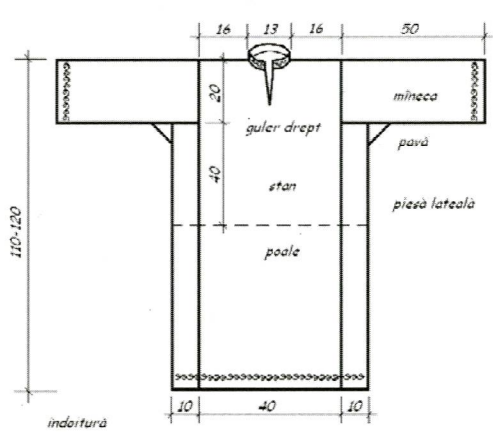

A - fragment de broderie de pe diferite părţi ale cămăşii

Cea mai răspîndită şi mai bogată în forme este cămaşa cu altiţă (ie).

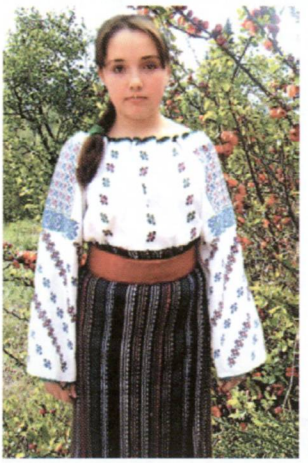

Originile cămăşii de acest tip ţin de perioada dacică. Bogat ornamentată, ia era o parte componentă a ansamblului vestimentar de sărbătoare, ceea ce impune utilizarea unor materiale mai fine – din cînepă sau in la începuturi, iar mai tîrziu din bumbac, mătase, boranjic. Se întîlneşte în toate zonele etnografice ale Moldovei. De obicei, se croieşte cu stanul scurt şi poalele separate, cu mînecile de lungime obişnuită. Croiul e foarte simplu, urmînd firul drept al pînzei, şi uşor de realizat. Faţa, spatele şi mînecile sînt lucrate din cîte un singur lat de pînză, uneori avînd şi clini laterali; elementele croiului sînt utile între ele printr-un procedeu de broderie, numit „cheiţă". Fiecare element de croială este lucrat pe margini cu „găurele". Creţii din jurul gîtului pot fi realizaţi, utilizînd mai multe procedee tradiţionale, după expresia populară, în mai multe moduri: pe faţă, amintind tehnica executării „ brezărăului", cu şnur aplicat pe creţi sau pe bentiţă.

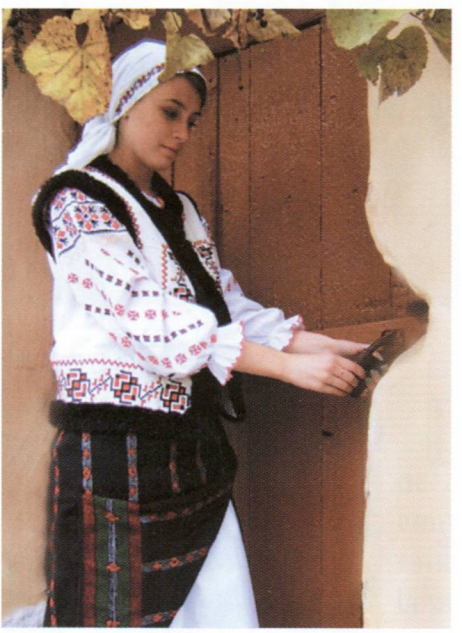

Partea inferioară a mînecilor este lucrată cu aceeaşi tehnică cu decolteu pe aţă, şnur sau bentiţă, dar poate fi lăsată liber sau strînsă pe mînă. Vechile cămăşi bătrîneşti de sărbătoare se lucrau din pînză de lînă şi borangic, ţesute în dungi - vrîste şi cu alesături din bumbac pe toată suprafaţa sau se împodobeau cu paiete. Cele mai noi erau confecţionate din pînză de bumbac cu broderii dispuse

pe umeri, pe marginile mînecilor şi la gura cămăşii, evidenţiind astfel liniile de croi.

CATRINŢA

Catrinţa este una dintre piesele de port dintre cele mai importante ale costumului naţional. Se confecţionează dintr-o ţesătură de lînă din două sau patru iţe. Reprezintă o bucată de pînză de formă dreptunghiulară, de culoare închisă, cu care femeia îşi înfăşoară corpul de la brîu în jos, suprapunîndu-i capetele parte peste parte în faţă.

Un termen mai vechi pentru aceeaşi piesă de port este cunoscut în nordul Moldovei – prigitoare sau priatoare. Etimologia acestui cuvînt porneşte de la cuvîntul „împrejurătoare", care indică modul de folosire a acestei piese. Acest termen fiind mai vechi, este folosit uneori pentru denumirea unei forme mai arhaice a catrinţei, care se execută dintr-o ţesătură mai grosolană în

patru iţe, fiind de obicei de culoare neagră sau albastră-închisă, ornamentată cu „vrîste" concentrate în partea din faţă şi cu o bată roşie în partea superioară. Pe bată are o dunguliţă de altă culoare ("toiag"), şi e încadrată de alte dungulițe colorate, care se numesc "curcubeie".

Catrinţele ţesute după primul război mondial, de obicei în două iţe, au alesături bogate, dar fără bata de la brîu.

În unele zone etnografice aceeaşi piesă de port este numită „ fota", pe cînd „catrinţa" este numită piesa de îmbrăcăminte, alcătuită din două bucăţi dreptunghiulare de pînză, folosite în acelaşi scop – una din faţă şi una din spate. De aici provine confuzia terminologică, care are uneori loc.

Pe parcursul anilor, au survenit unele schimbări în aspectul catrinţei, legate de îmbunătăţirea calităţii ţesăturilor utilizate şi a tehnicilor de executare.

Catrinţele descoperite de elevi reprezintă două tipuri funcţionale: catrinţa de lucru şi catrinţa de sărbătoare. Catrinţa de sărbătoare se confecţionează dintr-o ţesătură în două vrîste şi alesături din strămătură, mătase, fir metalic etc. Catrinţa de lucru se execută din ţesătură

în patru iţe din lînă de oaie, cu vrîste late de culoare roşu-închis, separate prin grupe de vrîste mai înguste de culoare verde, albă, albastră, galbenă, cu bată roşie pe margine, încadrată de „curcubeie". Se poartă cu colţul ridicat pentru uşurinţa mişcărilor. Vrîstele, atît pe catrinţa de sărbătoare, cît şi pe cea de lucru, sînt uneori înlocuite prin ornamente, realizate prin alesături de mînă sau ridicate cu spetează. În zona de Nord se întîlnesc catrinţe, confecţionate din lînă „păr în păr" cu vrîste orizontale de culoare albă pe fundal roşu în partea inferioară. Partea superioară a piesei este monocromă, de obicei de culoare închisă.

ALTE PIESE DE PORT TRADIŢIONAL

Pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea, sub influenţa modei orăşeneşti, în localităţile rurale s-a impus o altă piesă de port – fusta creaţă, care se confecţionează dintr-o ţesătură de casă în cinci iţe sau cu „ozoare", cu urzeală de bumbac şi bătează de lînă. Se utiliza patru laţi de ţesătură, încreţiţi în partea de sus pe cordon, la poale fusta se împodobea cu o bandă de catifea neagră sau cu panglici de mătase colorate. Cele mai frumoase se considerau cele foarte lungi şi largi pînă la pămînt, împodobite cu volane şi „droturi" de diferite dimensiuni. Pe droturi se coase banda de catifea.

La concurs a fost prezentat şi un vîlnic încreţit – o piesă de port caracteristică

pentru mai multe zone etnografice, aceasta fiind adusă din zona de Sud a republicii. Vîlnicul reprezintă o fustă plisată sau încreţită, cu motive ornamentale geometrice, de obicei fitomorfe (vegetale), dispuse în benzi longitudinale pe un fon roşu, sau cu beteală argintie şi mici ornamente, policrome pe fundal negru, albastru sau roşu -închis.

Pestelca sau şorţul este o piesă obişnuită pentru portul popular din Moldova. Se confecţionează din ţesătură de lînă cu vrîste verticale de diferite culori (roşu, verde, cafeniu, galben etc.). De jur-împrejur are o bată de mătase neagră şi horbotă. Tesătura pentru pestelcă se confecţionează cu alesături pe rost multicolore. Pestelca se purta la sărbători peste fusta din ţesătură de lînă sau din stofă industrială de culori închise.

COSTUMUL BĂRBĂTESC

Costumul bărbătesc este mai simplu şi mai sobru decît cel femeiesc - atît din punct de vedere al croiului şi tehnicilor de confecţionare şi ornamentare, cît

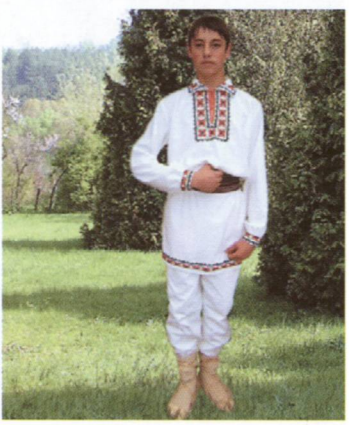

şi al materialelor utilizate. Caracteristica lui principală o constituie păstrarea formelor străvechi pentru toate componentele sale: căciuli şi pălării, cingători de piele sau de lînă, năframe, traiste, pungi de piele, opinci, sumane, cojoace. Micile diferenţieri existente în costumul bărbătesc tradiţional ţin mai mult de vîrstă şi destinaţie. Elementele de port popular bărbătesc se disting prin culoare albă, menţinută chiar şi în costumul de lucru, ceea ce dezvăluie grija ţăranului pentru curăţenie.

Cămaşa bărbătească constituie una dintre principalele piese de port ale costumului bărbătesc. Pe întreg teritoriul Moldovei se întîlnesc două tipuri de cămăşi tradiţionale bărbăteşti - cămeşoiul şi cămaşa cu fustă.

Cămeşoiul este o cămaşă (de tip „tunică" arhaică), răspîndită în toate zonele etnografice din Moldova. E lungă de circa 2 m, despicată la piept, avînd doi clini laterali drepţi sau evazaţi, fiecare din cîte o jumătate de lat de pînză. Mîneca largă, dintr-un lat de pînză şi cu pavă la subraţ, gulerul îngust se încheie cu nasturi. Cămeşoiul din cînepă, folosit la lucru, este fără decor sau cu puţină broderie în stil geometric pe guler şi mînecă, executată cu fir de lînă sau cu arnici negru şi roşu.

Cămeşoiul de sărbătoare are decor de proporţii mai mari, fiind repartizat pe liniile de croit la gura cămăşii şi pe guler; pe umeri, pe marginea mînecilor şi la poale. Se deosebeşte şi prin calitatea materialului utilizat.

La concurs cămeşoiul a fost prezentat de raioanele Hînceşti şi Leova.

Evoluţia acestui tip de cămaşă s-a manifestat prin modificarea gulerului, mînecii, schimbarea lungimii. La cămaşa de acest tip apare „spăteala" – pînza care dublează porţiunea din spate. Modificarea gulerului are loc sub influenţa modei orăşeneşti. În croiul de la sate mîneca era lăsată liber sau era strînsă pe mînă.

O variantă de acelaşi tip „tunica" era şi cămaşa cu „platcă" sau „petic" – termeni cunoscuţi pe întreg teritoriul, avînd acelaşi înţeles. Cămaşa cu petic are gulerul drept sau înalt dublu, mîneca largă sau strînsă pe bentiţă, este pînă la genunchi. Se confecţionează din pînză de cînepă din trei laţi, în pliuri mărunte.

O dată cu pătrunderea pe teritoriul dintre Prut şi Nistru a populaţiei ruse şi ucrainene (pe la sfîrşitul secolului XIX), a apărut încă o variantă a cămăşii de tip tunică – „cosovorotca". Croiala cămăşii este cu platcă, se încheie în partea stîngă. De-a lungul tăieturii de pe piept se coase o bucată de pînză, numită „manişcă", care se împodobeşte cu ornamente împreună cu gulerul, manjetele, poalele şi, mai rar, părţile de la spate.

Cămăşile bărbăteşti se confecţionau în trecut din pînză de „tort în tort", cu urzeală „fuior" şi bătează „cîlţi". Astfel de cămăşi erau îmbrăcate în zilele de lucru. Mai tîrziu au început să se execute din pînză de in sau bumbac, mai fină.

Ornamentele cămăşilor bărbăteşti se execută cu arnici de culoare neagră şi maro la nordul Moldovei şi cu arici roşu şi negru în centrul şi sudul Moldovei. Mai tîrziu, o dată cu apariţia vopselelor de anilină, cromatica decorului s-a îmbogăţit cu alte culori şi nuanţe: albastru-deschis, albastu-închis, verde, galben etc. În decorul cămăşilor bărbăteşti predominau stilizările vegetale: „floare de măr", „frunză de vie" etc.

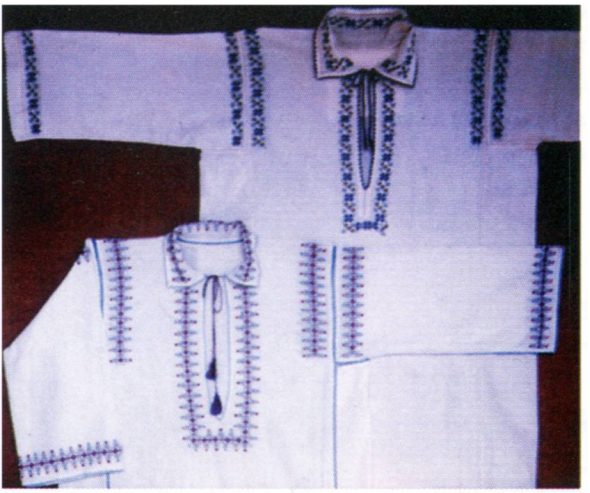

Cele mai simple ornamente pe cămăşile bărbăteşti sînt „albe", adică reprezintă un ajur din găurele executate cu aţă albă. Se aplicau mai ales pe cămăşile de sărbătoare. Găurelele erau, în acelaşi timp, şi procedeul de bază, cu ajutorul căruia se tiveau cămăşile şi se uneau detaliile între ele. Mîneca – spre exemplu, era prinsă de stani prin găurele „întoarse" (duble), legate două cîte două la mijloc cu aţa albă, sau cu „păianjen" – trei găurele prinse la mijloc şi ţesute cu acul cu aţă albă, imitînd pînza de păianjen. Mîneca se mai prindea de stani cu ajur sau dantelă, executată cu croşeta din aţă albă.

Mîneca era lucrată în partea inferioară cu găurele, pe care se cosea „horbotă" sau „ploiţă". Uneori era prinsă pe bentiţă în pliuri mici şi se încheia în trei nasturi.

La concurs au fost prezentate şi cămăşi de nuntă (ritualice). Cămaşa mirelui se confecţiona din pînză de bumbac subţire, numit „bumbăcel" sau din borangic. Tradiţia cerea, ca mireasa să confecţioneze singură cămaşa mirelui, ce se croia cu două săptămîni înainte de nuntă. Atunci cînd se punea foarfecele în pînză mirele trebuia să tragă un foc de armă.

Iţarii, cioarecii, bernevicii, izmenele şi meşinii sînt piese de port, care completează costumul bărbătesc. Acestea reprezintă îmbrăcămintea tradiţională pentru bărbaţi de o mare vechime şi simplitate. Dintre toate piesele, iţarii erau cea mai răspîndiţi. Se confecţionau din pînză de lînă şi bumbac, ţesută în patru iţe. Cracii uniţi prin intermediul unul pătrat de pînză, numai „fund" şi erau de lungimea piciorului. Prin îndoitura de sus a cracilor era trecută o stofă pentru fixarea iţarilor pe corp. Se purtau permanent. Meşinii sînt o varietate a iţarilor, confecţionaţi din piei de miel, cu blana pe dos. Se purtau pe timp de iarnă.

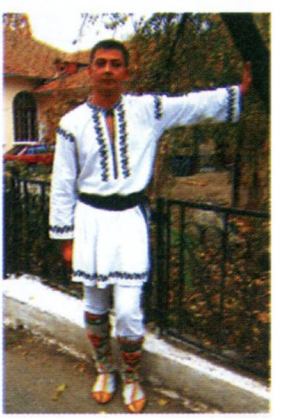

Căciula tradiţională este foarte veche, fiind remarcată de specialişti pe Columna lui Traian.

La concurs au fost prezentate două tipuri de acoperăminte pentru căciuli confecţionate din pelicele de miel neagre şi brumării şi pălării de paie cu boruri late.

SCHEME DE TIPAR

Schema croielii şi a repartizării accentelor decorative pe cămaşa femeiască de tip tunică

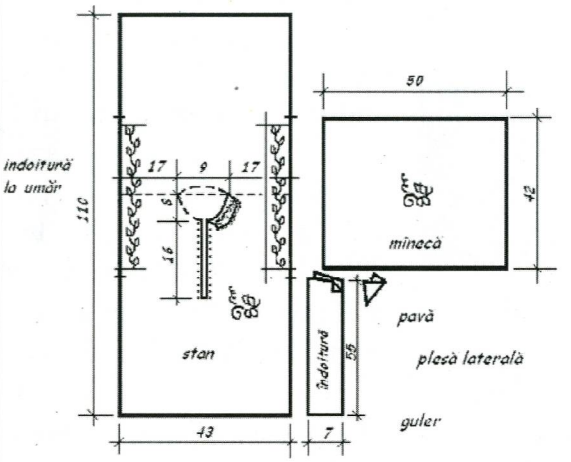

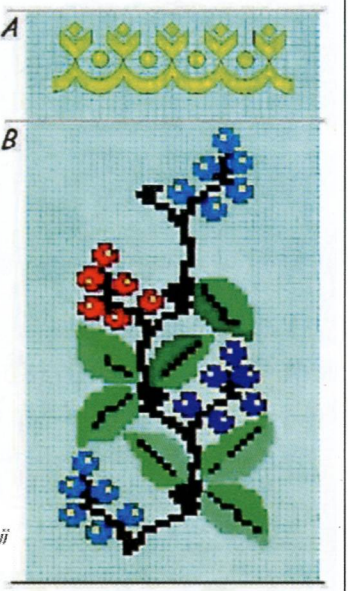

A - fragment de broderie de pe guler, decolteu, marginea mînecii
B - fragment de broderie de pe mînecă

Schema croielii şi a repartizării accentelor decorative pe cămaşa femeiască de tip tunică

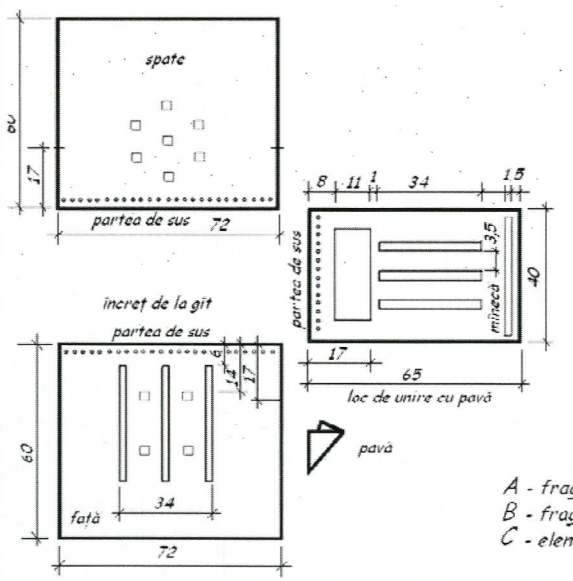

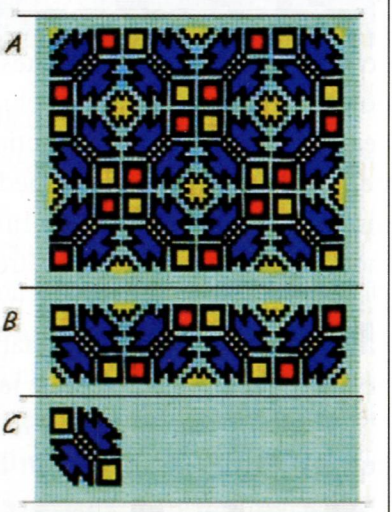

A - fragment de broderie a altiţei
B - fragment de broderie a "rîurilor"
C - element decorativ pe spate şi în faţă între "rîuri"

Schema croielii ți a repartizării accentelor decorative pe cămașa națională cu platcă

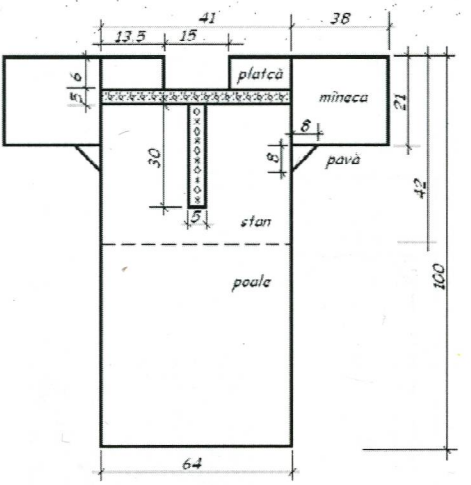

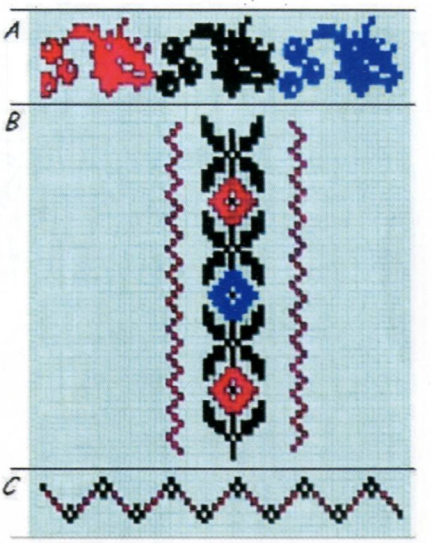

A - fragment de broderie de pe batița plătcii
B - fragment de broderie de pe bata verticală din față
C - fragment de broderie de pe partea înferioară a mînecii

Schema croielii şi a repartizării accentelor decorative pe cămaşa femeiască de tip tunică

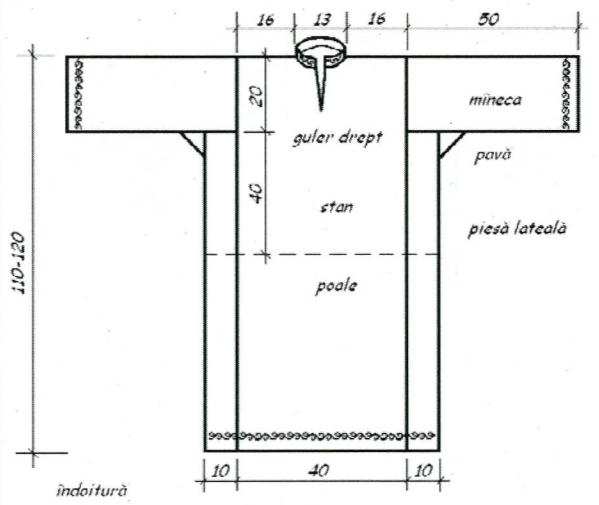

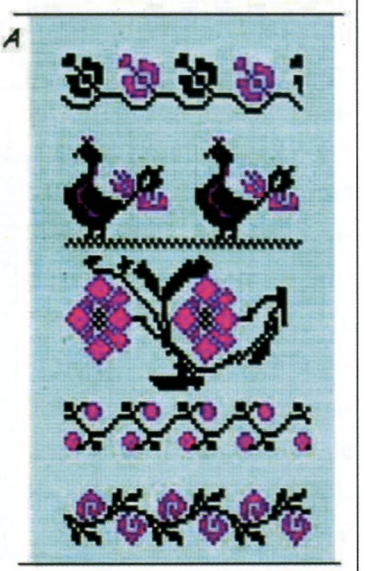

A - fragment de broderie de pe diferite părți ale cămășii

Schema croielii şi a repartizării accentelor decorative pe cămăşile bărbăteşti de tip tunică

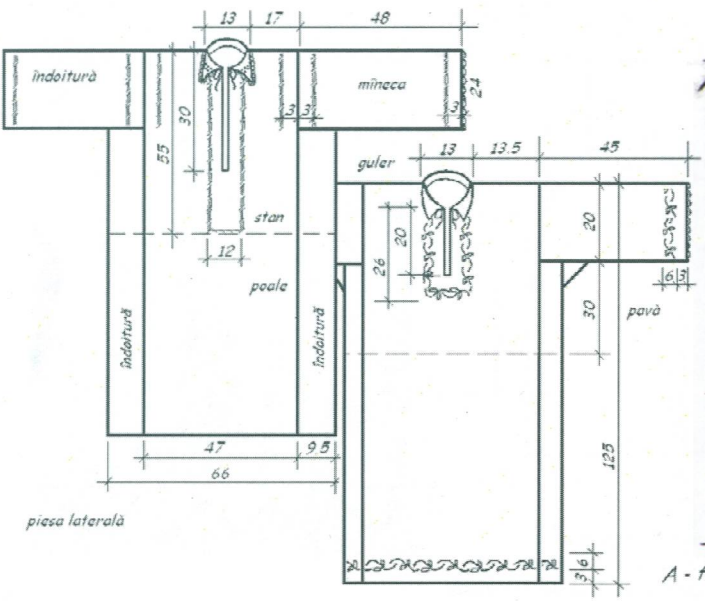

A - fragment de broderie a cămăşii

Schema croielii şi a repartizării accentelor decorative pe cămaşa cu platcă şi a celei de tip tunică

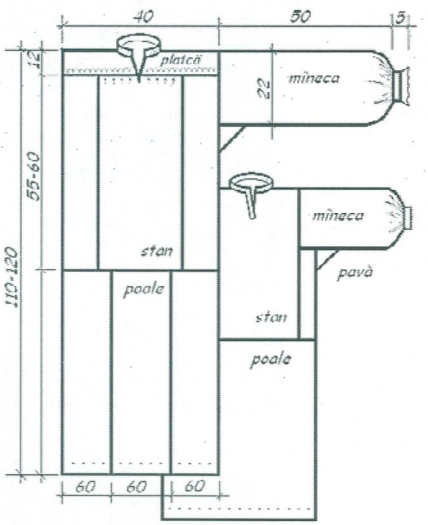

A - fragment de broderie a cămăşii

Schema croielii şi a repartizării accentelor decorative pe cămaşa cu platcă

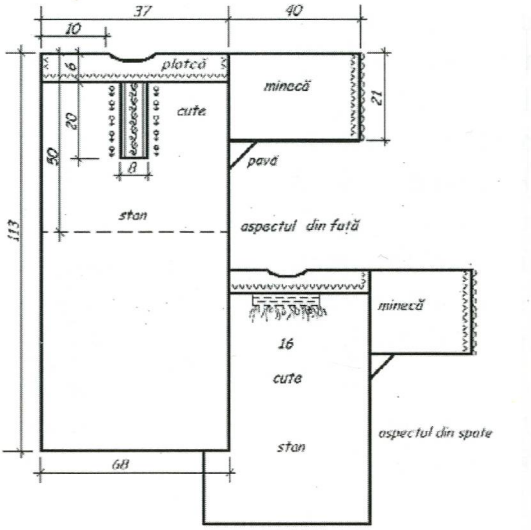

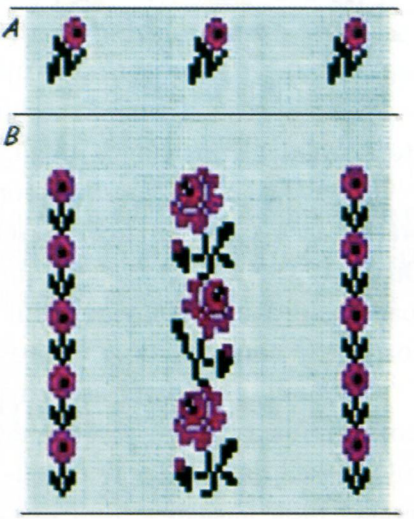

A - fragment de broderie a cămaşii, de pe marginea mînecii
B - fragment de broderie a cămaşii

HAINELE PENTRU SEZONUL RECE

Hainele groase din lînă sau din blană, purtate atît de femei, cît şi de bărbaţi pe timp de iarnă, completează costumul popular. Pe întreg teritoriul republicii se întîlnesc asemenea piese de port ca sumanul, gluga, cojocul, mantaua, pieptarul, bunda, bundiţa, caţaveica, zăbunul ş.a.

Sumanul este o haină tradiţională a moldoveanului, care se purta în timpul iernii de persoane de ambele sexe. Se confecţiona din pînză de lînă bătută în piuă. Procesul de finisare includea sărăduitul şi cusutul propriu-zis. Forma şi compoziţia ornamentală variază de la o

zonă la alta. Sumanele pot avea diferită lungime, pot fi cernite sau lai, simple sau sărăduite.

Gluga este o piesă de port confecţionată dintr-o singură lungime de postav alb, cusut în patru iţe. Este purtată de ambele sexe. Persistă ca un atribut al hainelor ciobăneşti, avînd în ornamentaţie motive pastorale –„coarne de berbec", cruce, vrîstă neagră şi franjuri la poale.

Mantaua este o piesă de port înrudită cu sumanul, confecţionată din aceeaşi stofă. Mantaua poate avea glugă. E răspîndită mai ales în zona de Nord.

Caţaveica este o piesă de port folosită numai de femei, are o proveniență orăşenească, caracteristică de asemenea pentru zona de Nord (Briceni, Edineţ, Drochia). Reprezintă o scurtă din stofă industrială, de preferinţă catifea de culoare închisă – neagră, verde sau maro. De obicei, e pînă la genunchi şi largă pe coapse. Se poartă pe timp răcoros.

Zăbunul este o haină asemănătoare cu caţaveică, confecţionată din aceleaşi stofe croite cu „polcă" şi ornamente cu găitan subţire de „tîrg" şi cu panglici de culoare neagră. Se decorează cu „înfloriturі" şi se purta la sărbători atît de femei, cît şi de bărbaţi.

Cojocul este o piesă de port tradiţional foarte răspîndită, confecţionată din piele de oaie cu lîniţele înăuntru. Cojocul are lungimea pînă la genunchi. Se deosebeşte de la o zonă la alta prin croială şi ornamentare. Aceasta depinde de măiestria meşterului şi de gustul lui estetic. În acest aspect în Moldova s-a statornicit meseria de cojocar încă din timpurile străvechi. Erau purtate atît de bărbaţi, cît şi de femei.

Pieptarul, bunda, bundiţa reprezintă un tip de cojoc fără mîneci, descheiat la piept, lung pînă mai jos de talie şi adînc răscroit la umăr. Ele puteau fi simple şi bogat ornamentate.

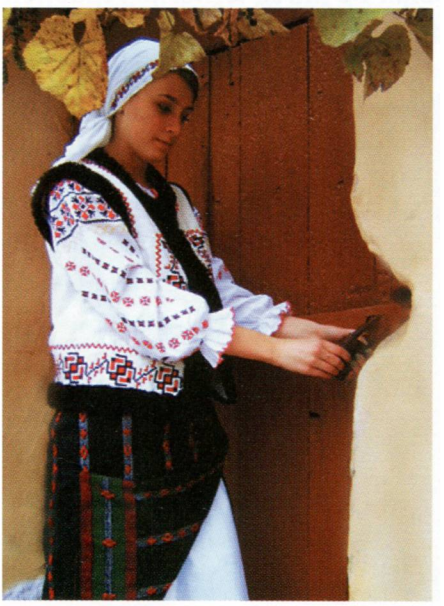

Ilicul se confecţiona din aceeaşi stofă ca şi pieptarul. Se împodobea cu găitane, nu avea mîneci şi se încheia pe piept. Era purtat în sudul republicii în timpul verii.

Încălţămintea tradiţională a moldoveanului au fost opincile, care erau folosite de persoanele de ambele sexe. Se confecţionau din piele de vită, capră, porc şi se legau de picior cu aţe de lînă neagră din păr de cal răsucit (tors). Opincile se îmbrăcau deasupra obielelor, confecţionate din lînă albă, dată de piuă. Femeile purtau şi ciorapi îm-

pletiţi cu andrelele în motiv ajurat din lînă albă ţigaie. Opincile se purtau atît în zilele de lucru, cît şi în cele de sărbătoare.

CINGĂTORILE

Cingătorile sînt şi ele nişte componente obligatorii ale costumului naţional femeiesc şi bărbătesc. Menirea lor constă în fixarea îmbrăcămintei pe talie.

Din punct de vedere al materialului din care sînt confecţionate cingătorile pot fi clasificate în felul următor:

- cingători din lînă;
- cingători din piele.

Mai pot fi clasificate după aspectul decorativ şi destinaţie:

- simple pentru zile de lucru;
- bogat ornamentate pentru sărbători.

Cingătorile femeieşti sînt mai bogat ornamentate, cu o variată gamă de motive, executate printr-o tehnică specială.

Ornamentele simple se reduc la linii şi vrîste, realizate în timpul ţesutului, într-o cromatică specifică.

Cingătorile diferă de la o zonă la alta după decor şi după procedeele de realizare a decorului. În unele zone predomină motivele din iţături, în altele - ornamente realizate prin alesături cu mîna. În diferite zone există diferiţi termeni pentru denumirea lor: chimir, curea, brîu, bîrneţ. De obicei, chimirele şi curelele se confecţionau din piele, iar brîiele şi brîneţele (betelele) – din lînă.

Chimirul este o piesă de port popular bărbătesc, confecţionată din piele, avînd buzunare, care serveau în loc de pungă. Era frumos ornamentat cu motive geometrice multicolore.

Cureaua se confecţiona, de asemenea, din piele şi era purtată de bărbaţi la muncile grele. Piesă de port a tăietorilor de păduri, plutaşilor, ciobanilor etc.

Brîiele şi brîneţele, iniţial, erau confecţionate din lînă de culori naturale: albă, neagră, brumărie, iar mai tîrziu din lînă vopsită cu coloranţi vegetali, apoi cu coloranţi chimici. Se ţeseau în două sau patru iţe, cu vrîste orizontale, realizate în procesul urzitului. Combinaţia culorilor pe cingătorile bătrîneşti era simplă – alb cu negru, brumăriu, apoi folosindu-se policromia: roşu, albastru, galben etc. Brîiele, spre deosebire de brîneţe, sînt mai late şi mai scurte. Brîneţele pot ajunge lungimea de trei metri, avînd lăţimea de pînă la 5 cm. Au un pronunţat rol decorativ. Se ţeseau din lînă de oaie cu ornamente realizate în iţături, încadrate în vrîstuţe şi zimţişori pe margini. Cele mai frecvente motive, întîlnite pe brîneţe, sînt: romburile, zigzagurile, cîrligile, „prescura", „ochiul", crucea etc.

Există o deosebire între brîiele femeieşti şi cele bărbăteşti. Cele bărbăteşti sînt mai late şi mai lungi (peste 2 metri), fiind confecţionate din lînă de oaie în patru iţe cu vrîste orizontale sau verticale. La decorarea lor se foloseau culorile: roşu, alb, negru, verde şi galben, la capete cu franjuri. Se poartă peste cămaşă. Uneori se fixează cu brîneţe şi curele.

Brîul femeiesc avea diverse caractere ornamentale, în dependenţă de destinaţie şi vîrsta femeii, care îl purta. Ornamentul şi-i de cromatica brîului repetau adeseori decorul şi cromatica catrinţei. Spre exemplu, în sudul republicii se poartă brîul confecţionat din lînă şi culoare roşie, cu grupe de vrîste verticale „în brăduţi", ridicate cu spetează. Brîiele de sărbătoare se năvădesc cu motive geometrice, cu vrîstele din urzeală sau se ţes în două iţe cu vrîste şi alesături din bumbac şi fir metalic, într-o cromatică mai sobră.

ACCESORIILE

Din accesoriile folosite în folclorul popular moldovenesc cele mai răspîndite sînt traista şi desaga.

Traista este unul dintre elementele care completează costumul naţional. A luat naştere ca mijloc de transportare a produselor, obiectelor de uz casnic, lucrurilor personale. Era folosit atît de bărbaţi, cît şi de copii şi femei.

Traista se confecţiona din lînă de culori naturale. Iniţial se ţesea în acest scop din lînă vopsită în culorile: galben, roşu-aprins, vişiniu etc. Traista se ţesea vărgată sau cadrilată în vrîste late multicolore. Traistele au şi ele deosebiri zonale după factură, colorit şi decor. Există traiste cu vrîste ridicate cu spetează „în bobiţe", fiind bătute la ţesut cu pieptenele de lemn pentru covoare. Se ţeseau cu vrîste mărunte şi „ghemuţe". Baiera era împletită în trei iţe din lînă galbenă, verde şi mov. Traistele din lînă neagră erau ornamente cu vrîste grupate cîte trei, culorile dominante fiind portocaliu, alb, roşu. Se întîlnesc şi traiste ţesute la 4-5 iţe, printr-un procedeu numit „năvăditură", ţesătura purtînd numele de

„pichere". Se ornamentează în procesul ţesutului. Urzeala este de bumbac, iar băteala - de lînă. Baiera se răsuceşte în şase aţe de lînă în ton cu băteala.

Traista de mire, ţesută de mireasă, este un atribut al costumului de nuntă. Dacă este ţesută în două culori, baiera se face din lîna de ambele culori, fiind ornamentată cu alesături de mînă. La colţurile de jos trăistuţa mirelui are canafi de aceeaşi culoare.

Desaga este o varietate specifică a traistei, care reprezintă doi saci executaţi dintr-o singură bucată de ţesătură îndoită la capete şi cusută pe margini. Desaga se confecţionează din lînă laie (gri), cu vrîste roşii, galbene, albastre şi verzi. Marginea se ornamentează cu ajur din lînă roşie. Partea care uneşte desagii şi se trece peste umăr se numeşte „balţi".

La concurs au fost prezentate traiste din Rădenii Vechi (Ungheni), Gorjeuţi (Briceni), Negrea (Hînceşti), Cîrpeşti (Cantemir), Bălăureşti (Nisporeni).

GĂTELILE CAPULUI

Grija pentru împodobirea capului a constituit întotdeauna preocuparea permanentă a moldovencelor, fiind, în acelaşi timp, o manifestare artistică. Gătelile capului au o semnificaţie deosebită, indicînd vîrsta, starea socială şi

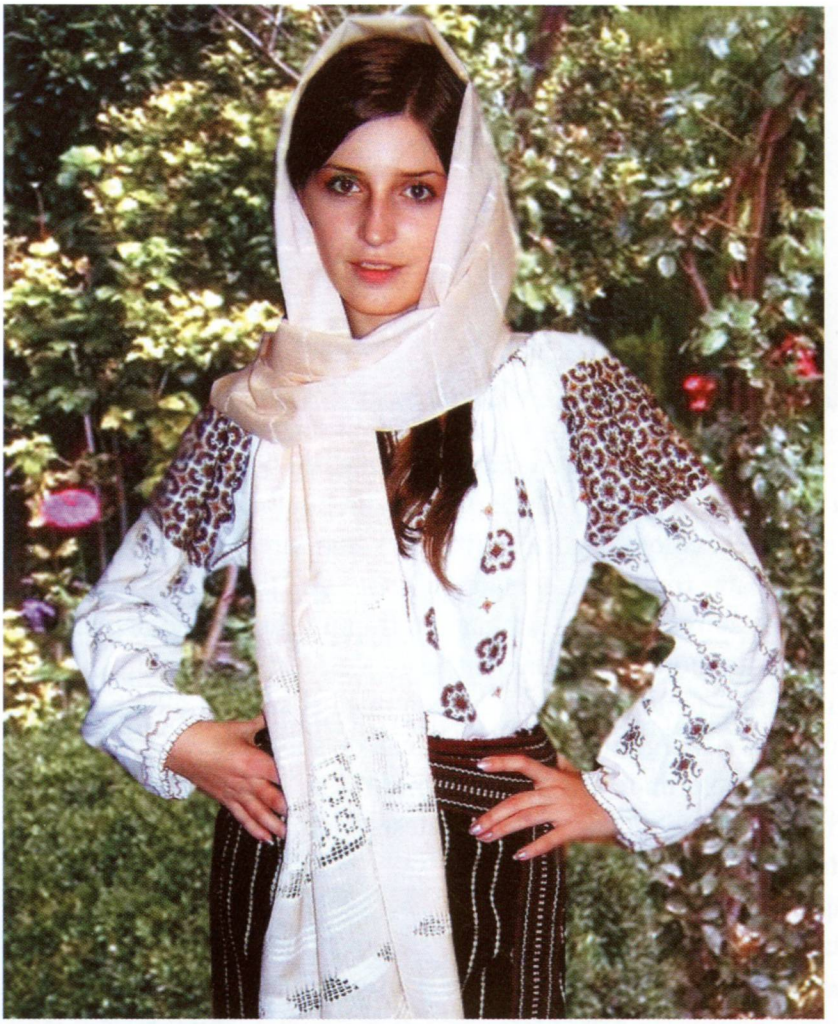

apartenenţa etnică. Portul fetelor şi femeilor căsătorite se deosebea esenţial. Fetele purtau de obicei capul descoperit, părul lăsat liber sau împletit în cosiţe ca semn de castitate. Aranjarea părului urma moda localităţii respective: două cosiţe făcute cozi la ceafă, pieptănătura peste cap cu coc la ceafă cu sau fără cărare, la mijloc, „pieptănătura bătrînească" - părul împletit în cosiţe de la urechi aşezate roată pe cap etc. La sărbători părul se împodobea cu flori, panglici, uneori coroniţă de flori.

La cununie se purta gîţă sau părul ondulat despletit pe spate. În seara nunţii nănaşa lega mireasa cu broboadă („Legatul miresei"), trecînd-o astfel din rîndul fetelor în rîndul nevestelor, care, după o veche tradiţie, erau obligate să poarte capul acoperit, semn al supunerii şi smereniei. Tradiţional femeile îşi acopereau capul cu ştergare marame, năframe bogate etc., care diferă de la sat la sat.

La concurs au fost prezentate marame de boranjic, lînă, cînepă, bumbac, de

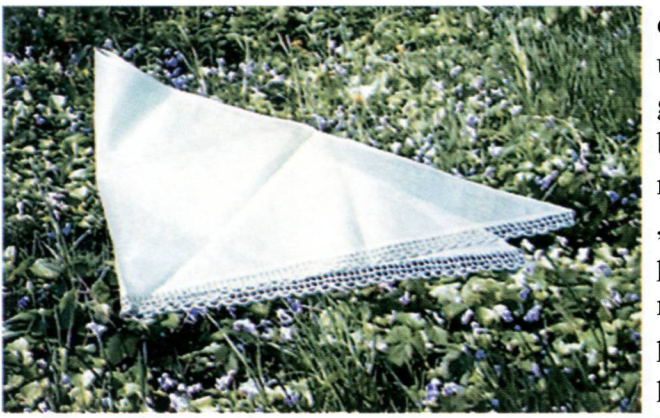

diferite forme şi dimensiuni. Cele mai frumoase ştergare de împodobire erau din bumbac ţesut în 7-9 iţe şi se numeau „pînzături" sau „ştergare de cap", „prosoape de împodobit". Ornamentele erau „năvădite" în procesul ţesutului. În decor predominau motive geometrice (romburi şi zigzaguri).

Ştergarul de cap avea capete vrîstate din borangic şi alesătură de bumbac cu motive vegetale sau vrîste ridicate din bumbac vopsit uneori cu cîte o vrîstă din mărgele colorate (roşii şi albastre). Ştergarele de bumbac se ţeseau în două iţe cu spată, fiind ornamentate cu vrîste de „tiriplic" alb (bumbac mai gros). Capetele ştergarului se terminau cu franjuri din fire de urzeală. Se mai purtau ştergare din borangic, ornamentate cu alesături de mînă din aţă albă de mătase. Sub ştergar femeile purtau o batistă mică şi subţire, albă pestriţă sau neagră - „tulpănaş", marginile căreia se zăreau de sub ştergar.

În zonele unde era practicat oieritul se întîlneau ştergare din lînă ţigaie, ornamentate cu motive vegetale, alese cu mîna pe toată suprafaţa. O altă varietate a gătelilor de cap este marama. Maramele de borangic erau executate cu ajur de culoare albă şi mărgele. Maramele se făceau cu franjuri lungi. Un alt procedeu de ornamentare, folosit la împodobirea maramelor, este alesătura cu desen vegetal, dispus pe întreaga suprafaţă a pieselor. La margini se

făcea un ornament din patru rînduri de flori (cîte patru în fiecare) şi trei vrîste înguste la margine. O dată cu dezvoltarea industriei textile, în portul de la sate au apărut broboadele de Caşmir, cu franjuri lungi de mătase, baticurile şi şalurile pentru femeile în vîrstă, barizurile colorate pentru nevestele tinere şi broboadele înflorate pentru mirese.

Năframele se purtau mai ales la sărbători şi cu alte ocazii (nunţi, înmormîntări etc.). Capetele năframei se prindeau în brîu, în aşa fel, încît colţurile să atîrne pe şolduri, ori se adunau pe piept în partea stîngă. Dimensiunile lor nu depăşeau suprafaţa de 20x70 cm, uneori erau în formă pătrată. Decorul se executa cu strămătură colorată arnici. Era o piesă de port comună pentru bărbaţi şi femei, tineri şi bătrîni, fiind folosită la diferite ocazii. Năframa de nuntă era confecţionată de mireasă şi era un atribut al cununiei. Vorniceilor li se lega la mînă, iar mirele primea trei marame - la peţit, la logodit şi la nuntă. Se numeau „năframe de schimb". Mirele le „schimbă" cu bani.

Năframa, batista, împreună cu inelul simbolizau legămîntul de dragoste, căsătorie. Băsmăluţa (năframa miresei) era o semnificaţie deosebită în diferite zone. La concurs a fost prezentată băsmăluţa miresei, executată de Maria Moraru (1927) din satul Jura (Rîbniţa), care poate fi descifrată într-un anumit fel. Motivele ornamentale brodate pe băsmăluţă marcau etapele vieţii miresei şi planurile ei de viitor. Găurelele de pe margini simbolizau copilăria fără griji, în rîndul al doilea se brodează cruciuliţe roşii, care simbolizează maturitatea fetei, în al treilea rînd se broda o coroniţă de flori multicolore cu frunze verzi, ceea ce înseamnă gătinţa fetei de măritiş. Culorile fetei sînt semnificative: cele galbene simbolizează despărţirea de casa părintească, de fraţi şi de surori, cele roşii – dragoste pentru viitorul soţ, cele albastre – feminitatea şi fidelitatea, cele portocalii – doleanţa de a avea un viitor bun şi îmbelşugat, copii sănătoşi. O singură floare albă simbolizează ziua nunţii, unică pentru toată viaţa. În centrul băsmăluţei se brodau fructe - după numărul de copii pe care şi-l dorea mireasa: un măr sau o pară - un copil, două cireşe - doi copii, un strugure de poamă – mulţi copii. Dacă mireasa nu-şi dorea copii, atunci evita culoarea portocalie, iar în centru broda o floare mare albă: în ziua nunţii a înflorit, dar rod n-a dat). Dacă fata e mezină sau unica la părinţi, în broderie lipsesc florile galbene, ceea ce înseamnă că va rămîne să trăiască în casa părintească. Băsmăluţa miresei îi comunică mirelui planurile sale pe viitor.

Băsmăluţa mirelui avea şi ea semnificaţia ei. Ornamentele brodate cu verde şi roşu simbolizau belşugul, liniştea sufletească şi dragostea în familie.

PODOABE ŞI BIJUTERII TRADIŢIONALE

Podoabele şi bijuteriile purtate de săteni sînt un element de împodobire, care se include organic în fenomenul costumului naţional. După locul lor în ansamblul costumului şi structura lor morfologică acestea se împart în cîteva categorii - pentru cap, gît, piept, mijloc.

Meşteşugul podoabelor şi bijuteriilor rurale ţine de arta decorativă aplicată, care s-a bucurat totdeauna de o aleasă preţuire în Moldova. Din această categorie remarcăm: ghirlandele, colierele, pandantivele, agrafele. Colierele sînt extrem de variate – din metal (sub formă de fire, plăcuţe, monede), din mărgele (de ceramică, sticlă, piatră, os, meluşori, lemn, sîmburi etc). Colierele confecţionate din monede vechi sau noi au fost cele mai răspîndite. De obicei, acestea erau denumite salbe. Mărţişoarele rurale au influenţat chiar artizanatul orăşenesc şi industria bijuteriilor populare. Mărţişoarele sînt asemănătoare după structura lor cu pandantivele, însă diferă după funcţiile lor.

PORT POPULAR ÎN ZONA TRANSNISTREANĂ

Un specific deosebit îl are costumul din aceeaşi zonă, mai ales cel de prin părţile Camencii.

Costumul femeiesc este alcătuit din cămaşă, „sarafan" şi catrinţă. Cămaşa femeiască e confecţionată din pînză de bumbac pînă la talie şi din pînză de tort de bumbac mai jos de talie.

Croiala e de tip reglan, gulerul îngust, la fel ca mîneca, e brodat cu „iepuraşi" şi ornament foarte mărunt, executat cu aţă de culoare roşie şi neagră. Culoarea roşie simbolizează viaţa, iar cea neagră – pămîntul.

Sarafanul este o piesă de port specifică acestei zone şi

se confecţionează din 5-7 m de stofă industrială monocromă, de preferinţă de culori întunecate – maro, albastru, gri etc. E ajustat de talie cu un brîu, larg în poale, împodobit în partea inferioară cu două-trei rînduri de panglici de catifea, de culoare neagră. E încreţit la umeri, şi în talie, tăietura din faţă ajunge pînă în dreptul pieptului. Coroana se confecţionează din panglici de hîrtie de diferite culori învelite pe beţişoare şi fixate cu sîrmă. Se împodobeşte cu mărgele de sticlă. Fetele (miresele în special), purtau brîie late de culoare roşie, tivite pe margini cu panglici de culoare verde sau albastră. La gît fetele purtau mărgele mărunte – „sorocovci". Pe timp răcoros se purta o „scurteică" din postav gros cu căptuşeală din vată, fără guler, ornamentată de jur-împrejur în partea inferioară cu panglici de catifea neagră, late de circa 10 cm.

COSTUMUL BULGAR ŞI GĂGĂUZ DIN ZONA DE SUD

La concurs au fost prezentate şi piese de port de origine bulgară şi găgăuză.

Rochia de mireasă bulgară are două variante: cea de vară şi cea de iarnă. Rochia de vară se confecţionează din stofă de poplin de culoare mov cu mîneci lungi. Se poartă cu şorţ de culoarea portocalie, tivit cu dantelă albă. Capul e împodobit cu o ghirlandă de flori, gîtul – cu un „gherghef" din dantele. Pe mîini mireasa poartă brăţări, în mînă ţine o batistă bogat ornamentată. În ajunul nunţii mireasa îmbracă o rochie de culoare albastră-deschis, şorţ, capul şi cosiţele şi le împodobeşte cu un

fel de podoabă argintie „spebarna chitică". Mai îmbracă şi un bariz de culoarea galbenă, iar pe mîini îşi pune brăţări, numite „grimni". Rochia de iarnă se confecţionează din stofe ţesute de culoare roşie cu carouri albe. Cămaşa albă cu marginea de jos brodată este ceva mai lungă, iar pe rochie se aplică un şorţ verde, tivit cu dantele. Haina de deasupra reprezintă o scurtă de lînă (aba), lucrată pe margini cu catifea. Pe cap se pune o broboadă, iar pe broboadă – o coroniţă şi alte podoabe. Încălţămintea este confecţionată în condiţii casnice. La gît se îmbracă mărgele şi o podoabă aurită, transmisă din generaţie în generaţie. În cosiţe se leagă fundiţe din panglici multicolore.

Costumul mirelui se compune din haină, pantaloni, jiletă şi cămaşă de in cu guler înalt. În partea stîngă mirele îşi fixează o floare, iar peste haină este legat în cruce cu două prosoape bogat ornamentate. Pe cap poartă pălărie.

La bulgari există o diferenţiere între piesele de port în dependenţă de sezon, mai ales pentru fete. În timp de vară fetele îmbracă rochii de ţesătură de casă cu mîneci scurte, o pestelcă de lînă de culoare verde, pe cap – o broboadă, în picioare – ciupici; sau rochie albă, şorţ de atlas alb, broboadă (bariz), iar în cosiţe panglici. Toamna fetele îmbracă rochie de lînă din ţesătură de casă, şorţ din lînă de culoare albastră, tivit cu dantelă, brîu brodat cu cataramă. Pe cap – o broboadă neagră şi diferite podoabe.

Principalele piese ale costumului găgăuz sînt: cămaşa, pantalonii, pălăria, jiletca. Cămaşa este confecţionată din pînză de casă (bezi). Croiala e de tipul „tunică" cu platcă din doi laţi de pînză. Se încheie dinainte ori într-o parte, are gulerul drept, îngust, mîneca dreaptă se termină cu manşetă.

Pantalonii (demi-don) sînt confecţionaţi din postav de lînă ţesut în condiţii casnice. Un accesoriu al pantalonilor este „jiletca". Pe timp rece bărbaţii poartă căciulă din blană de miel („callak"), iar vara o pălărie („parallia").

Încalţămintea bărbătească tradiţională se confecţionează din piele de porc şi se numeşte „ciarik" – o varietate de opinci care se foloseşte cu obiele din pînză de casă („sagi") şi cu un şiret îngust de piele.

Costumul găgăuz femeiesc constă din cămaşă, sarafan, pestelcă şi broboadă. Sarafanul se confecţionează din postav de lînă ţesut în condiţii de casă. Pestelca este un accesoriu al costumului femeiesc. La fel se confecţionează din stofa de casă de culoare întunecată („ciucman").

În zilele de lucru se poartă o broboadă din bumbac de culoare neagră – „cember". Încălţămintea constă din ciupici confecţionaţi din postav gros sau sînt împletiţi din tort de lînă – „terlic".

Costumul de sărbătoare constă din rochie, pestelcă şi două broboade. Rochia se confecţionează din stofă de casă şi se împodobeşte cu dantele, nasturi. Are gulerul drept, mîneca îngustă, încreţită la umăr, se termină cu manşete. Se încheie dinainte.

Pestelca de sărbătoare se confecţionează din material subţire (rebs), în partea de jos se împodobeşte cu panglici şi dantele.

GLOSAR

1. **Altiţa** – partea superioară a mînecii de la umărul unei ii ornamentate cu cusături.

2. **Arnici** – aţă de bumbac vopsită.

3. **Brăţări** – manşetele mînecii (popular).

4. **Brîneţ** – cingătoare (îngustă şi lungă) cu care se încing femeile peste catrinţă.

5. **Borangic** – fir obţinut din gogoaşa viermelui de mătase; ţesătură făcută din acest fir.

6. **Brezărău** – aţă care încreţeşte cămaşa la gît.

7. **Cheiţă** – cusătură cu ajutorul căreia se unesc detaliile croiului între ele.

8. **Cioareci** – pantaloni bărbăteşti, confecţionaţi din dimie albă.

9. **Ciupag** – motiv ornamental în formă de trapez: pe piept, sub guler, la cămaşă.

10. **Fluturi** – plăci metalice multicolore, care servesc pentru împodobirea vestimentaţiei, paietele sînt nişte „fluturi" de dimensiuni mai mici.

11. **Încreţ** – cîmp ornamentat situat sub altiţă.

12. **Năframă** – „bucată de ţesătură de in, de bumbac, de borangic etc, tivită pe margini, cu care femeile îşi acoperă capul.

I3. **Năvădeală** – un procedeu utilizat în ţesătorie, pentru introducerea firelor urzelii în iţe şi în spată.

14. **Paietă** – placă mică subţire şi lucioasă (de metal, sticlă), aplicată pe haine în scop decorativ.

15. **Pavă** – bucată pătrată de pînză cu latura de 4-5 cm, care se introduce sub braţ pentru libertatea mişcărilor.

16. **Platcă** – fîşie îngustă de material în partea de sus a unei piese vestimentare (cămaşă, rochie, bluză), croită separat, de care se prinde gulerul.

17. **Pui** – motiv ornamental.

18. **Rîuri** – motive ornamentale, distribuite în partea inferioară a mînecii sau pe piept, formînd dungi verticale oblice.

19. **Strămătură** – tort de lînă vopsit.

20. **Şabac** – tehnică de broderie, care se realizează pe baza unor fire scoase din pînză.

21. **Triplic** – aţă groasă de bumbac.

22. **Vîlnic** – fustă de ţesătură de lînă plisată sau încreţită.

23. **Vrîste** – dungi.

BIBLIOGRAFIE

1. Nicolae Dunăre. „Broderia populară românească". Editura „Meridiane", 1985.

2. Dimitrie Cantemir. „Descrierea Moldovei", cap. XVII „Despre moravurile moldovenilor". Editura „Minerva", Bucureşti, 1976.

3. Ion Ciubotaru, Silvia Ciubotaru. „Ornamente populare tradiţionale, ţesături". Comitetul judeţean de cultură şi educaţie socialistă, Botoşani,1982.

4. Elna Florescu. „Portul popular din zona Neamţ". Editura „La întreprinderea poligrafică". Iaşi, 1973.

5. Mircea Maliţa, Tancred Bănăţanu. „Din tezaurul portului popular tradiţional". Ed. . „Turism", 1977.

6. М. Н. Мерцалова. „Поэзия народного костюма", изд. „Молодая гвардия", 1988.

7. Т. А. Николаева. „Украинская народная одежда", Киев, изд. „Наукова-думка", 1987.

8. Е. А. Постолаки. „Молдавское народное ткачество", Кишинев, „Штиинца", 1987.

9. В. С. Зеленчук. „Молдавский национальный костюм", Кишинев, изд. „Тимпул", 1985.

10. Emilia Pavel. „Portul popular moldovenesc". Ed. „Junimea", Iaşi, 1976.

11. Paul Petrescu. „Arta populară românească". Ed. „Meridiane", Iaşi, 1981.

12. Aurelia Doagă. „Ii şi camaşe româneşti". Ed. tehnică, Bucureşti.

13. Silvia Ciubotaru, Ion Ciubotaru. „Ornamente populare tradiţionale din Moldova". Caietele arhivei de Toledor, VII, Iaşi, 1988.

14. Arta populară românească. Editura Academiei Republicii.

15. Dicţionarul limbii române.

16. Dicţionar de artă populară românească. Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1985.

CUPRINSUL

Argument. 6
Preambul. 8
Costumul popular. 11
Ornamentica costumului naţional şi decorul ornamental. 14
Coloritul costumului naţional. 16
Cromatica broderiilor de pe costumele naţionale. 18
Tehnica executării ornamentului. 20
Costumul femeiesc. 23
Cămaşa femeiască. 23
Catrinţa. 27
Alte piese de port naţional. 29
Costumul bărbătesc. 30
Scheme de tipar. 34
Hainele pentru sezonul rece. 37
Cingătorile. 39
Accesoriile. 41
Gătelile capului. 42
Podoabe şi bijuterii tradiţionale. 45
Portul popular din zona Transnistreană:
satele Podoima şi Podoimiţa. 45
Costumul bulgar şi găgăuz din zona de Sud. 46
Glosar. 49
Bibliografie. 50

A B C D
E F G H
I J K L
M N O P
Q R S T
U V W X
Y Z